

Dorovský, Ivan

O makedonském druhém Homérovi

Opera Slavica. 2007, vol. 17, iss. 3, pp. 60-63

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117278>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

textů – tedy buď jasně česky, nebo jasně v originále (slovo „život“ bychom v případě hagiografie měli asi překládat spíše jako „legenda“ – u vědomí žánrové synkretičnosti kyjevské literatury, jak můžeme nazývat celou literaturu Kyjevské Rusi – tedy od počátků do konce 13. století s orientačním bodem 1240, tedy dobytím Kyjeva chánem Batú).

Autorka pak pokračuje dál a problémem antinomie cizího a domácího narůstá a v syntéze se vrství: to je asi to nejzajímavější, co nám středověcí východní Slované (chcete-li Rusové) svou kulturou dávají. Zajímavé také je, že texty, které autorka rozebírá, patří dnes vlastně všem třem východoslovanským literaturám: jen ruská však problémem cizího a domácího dále intenzivně i extenzivně rozvíjela – je to dáno zcela jasně také jazykovou syntézou, jež v Moskevské Rusi a pak v Ruské říši pokračovala de facto až do první třetiny 19. století.

Knížka se příjemně čte, je psána jako svěží objevování, ale bohužel poněkud ignoruje řadu důležitých položek sekundární literatury: řekl bych, že je v tom trochu jednosměrná. To však nijak nesnižuje její význam, upozornění na tento problém, který v literatuře Kyjevské Rusi teprve začíná.

Ivo Pospíšil

O makedonském druhém Homérovi

V tzv. obrozenském období slovanských národů probíhaly četné stejné nebo podobné procesy, a proto slovanské (ovšem nejen slovanské) národní obrození má mnohé společné rysy. Slovanským národům bylo společné např. romantické hledání a oslava dávné minulosti, zápisy a vydávání sborníků lidových písní a dalších folklorních textů, tvorba mluvnice a slovníků (překládových i výkladových) a mnoho dalších rysů.

Již před mnoha lety jsem se pokusil odpovědět na otázku, proč mnozí slovanští obrozenští literární a kulturní tvůrci začali psát v jiném než v rodném (mateřském) jazyce, např. v němčině nebo v řečtině, ale svým pozdějším dílem psaným v mateřštině se postavili do čela obrozenských procesů a staly se z nich výrazné tvůrčí osobnosti. K takovým patřil např. K. H. Mácha, France Prešeren, Petar Preradović, Grigor Prličev a mnozí další.

Posledně jmenovaný se však od ostatních uvedených básníků přece jen v něčem liší. Proslavil se především poemami napsanými řecky. Studium života a díla Grigora Prličeva (1830-1893) se především bulharská a makedonská literární historie intenzivně zabývá již více než šest desítek let. Po dobře strukturované a odborně hodnotné bulharské monografii Kirila Topalova *Grigor Pärličev – život i delo* (Sofie 1982, 240 stran) jsme se nyní dočkali také monografie makedonské: Georgi Stalev, *Tvorečkiot lik na Grigor Prličev* (Institut za makedonska literatura, Skopje 2005, 296 stran). Každá z nich je přirozeně psaná ze zcela odlišných názorových pozic. Bez ohledu na to obě monografie přinášejí mnoho cenného materiálu o Grigoru Prličevovi jako jedné z nejvýraznějších tvůrčích osobností makedonské literatury 19. století.

Monografie jednoho z nejlepších makedonských literárních historiků G. Staleva je výsledkem jeho půlstoletého bádání, pečlivého shromáždování faktů, údajů, poznatků a důsledného sledování odborné literatury o této mnohodomé, lidsky i literárně značně složitě osobnosti. Ochridský rodák Grigor Prličev (řecky Grigorios Stavridis nebo Parlitsis) totiž vstřebal klasickou i soudobou řeckou a další evropskou kulturu, patřil k nejvzdělaněj-

ším balkánským slovanským obrozencům a psal své poemy a další básně a překlady řecky, ve svém ochridském nářečí, bulharsky nebo v obecně slovanském jazyce neboli v slovanském esperantu, neboť byl zastáncem jednoho slovanského jazyka pro všechny Slovany.

Georgi Stalev začíná svou knihu stručným výkladem o dějinách básníka rodného města Ochridu, poukazuje mj. na zcela národní povahu obrození u Bulharů a Makedonců a podtrhuje význam návštěvy ruského slavisty Viktora Grigoroviče Ivanoviče pro další orientaci nejen Grigora Prličeva, nýbrž také např. nejvýznamnějších sběratelů makedonské (i bulharské) lidové slovesné tvorby bratrů Dimitra a Konstantina Miladinových.

Po stručném komentáři básnickových údajů z jeho *Autobiografie*, v níž Prličev popsal svůj život, se G. Stalev v dalším výkladu soustředil na básníka „zralá tvůrčí léta“ spjatá s jeho druhým pobytem a studiem medicíny v Aténách, kdy začal psát svou slavnou romanticko-klasicisticko-homérovskou poému *O Armatolos*, za kterou na každoročně vypisované literární soutěži získal v roce 1860 vavřínový věnec, kdy byl prohlášen *druhým Homérem* a dostal se do francouzského vydání dějin novověké literatury, aby z ní později byl definitivně vymazán.

Jádro Stalevovy monografie tvoří podrobná a všestranná srovnávací obsahová, stylová, žánrová a versologická analýza Prličevovy původní a překladové literární tvorby, kterou tvoří především řecky psaná poema *O Armatolos*, řecky psaný epos *Skenderbeis* a bulharsky sestavena Autobiografie (později vydaná též makedonsky), dále více než desítky příležitostných básní a veršů pro děti psaných řecky nebo v rodném makedonském nářečí, vlastní překlady Homérovy *Illidy* a *Odyssey*, výše uvedených vlastních řecky psaných básnických skladeb, Ariostova *Zuřivého Rolanda* aj. (před několika lety připravila kompletní kritické vydání italistka Anastasija Gjurčinovová) do „makedonsko-bulharského jazyka“ s příměsí některých rusifikovaných tvarů. Podobný versologický rozbor dosud chyběl. Mohl jej provést jedině takový versolog, jakým je nesporně G. Stalev.

Rád bych upozornil na shody a případné zdroje či impulsy nebo vlivy Prličevovy básně *Do koga, bratja milí bǎlgari* (Jak dlouho, bratři Bulhaři). První verš první strofy zní úplně nebo téměř úplně stejně jako báseň řeckého revolucionáře Rigase Ferreose (Velestinlise, 1757-1798) *Os pote palikaria, tha zume sta stena* (Jak dlouho, junáci, budeme žít v otroctví), již byl nesporně inspirován také bulharský básník Dobri Čintulov, když psal své revoluční verše. Zatímco Rigas Ferreos a později D. Čintulov vystupují proti turecké porobě, G. Prličev ve své básni vyzývá k boji proti fanariotům a řeckému duchovenstvu. Prličevovy verše jsou dodnes stále živé v jeho rodném městě Ochridu, ovšem v poněkud pomakedonštěné podobě: *Jak dlouho, bratři milí Makedonci*.

Autor recenzované monografie pojednal rovněž o Prličevových příležitostných projevech, mj. o soluňských bratrech Konstantinu a Metodějovi či o Klimentu Ochridském (Prličev byl výborným řečníkem), článcích, recenzích, proslovech, zápiscích aj. Zaslouženou pozornost věnoval G. Stalev Prličevovým kritickým textům, v nichž vystupoval proti řecké panhelenistické a šovinistické, megalomansky glorifikující historiografii. Prličev kritizoval ve svém protireckém zápalu také všechny školy řecké antické filozofie a jejich čelné představitele.

G. Stalev stručně, ale systematicky a přehledně vystopoval počátky a postupný zrod Prličevova vlastního životopisu, jeho Autobiografie, o níž ostatně psal o několik let dříve také v I. svazku svých *Dějin makedonské literatury* (*Istorija na makedonskata literatura*, 2002). Souhlasím se Stalevem, že *by bylo nemístné mít kritické poznámky k takovému dílu*,

protože ten, kdo se k takovému kroku rozhodl, učinil tak jako svobodný subjekt, který zřejmě považoval za důležité, co a jak sdělí veřejnosti v době vzniku díla i v budoucnosti. Věda má právo konstatovat některé věci ve jménu jasnosti, přesnosti a pravdy.

V Prličevově *Autobiografii* se vyskytují mnohé *chyby ve vzpomínkách*, nepíše se v ní např. o některých incidentech, o některých událostech v autorově soukromém životě nebo neuvádí některá historická fakta a data, která mu ovšem nemusela být známa.

Monografie G. Staleva je cenná také z toho důvodu, že třetinu knihy tvoří řecké, bulharské, makedonské aj. literárněvědné texty, které pojednávají o životě Grigora Prličeva a hodnotí jeho literární dílo. Tím autor nabídl zejména makedonským badatelům (ovšem nejen jim) možnost srovnání pohledů, zjištění a stanovisek mnoha evropských literárních historiků, počínaje recenzí odborné poroty literární soutěže na Prličevovou vítěznou poemu *O Armatolos*. Bulharská literární historie se začala zajímat o Prličevovo dílo již koncem 19. století, kdy vznikly některé důkladnější studie a stati, na něž pak navázaly v prvních třech desetiletích 20. století další práce.

Opravdový zájem o život a dílo G. Prličeva projeвили makedonští badatelé až po roce 1945, tj. po vzniku samostatné makedonské republiky v rámci jugoslávské federace. Hned v roce 1946 vyšel prozaický makedonský překlad poemu *O Armatolos* (*Serdarot = Vojvoda*), o několik let později překlad *Autobiografie*, následovaly četné časopisecké články a stati i Prličevovy texty nebo výběry z jeho díla. Kromě autora recenzované monografie má nesporně největší zásluhy o poznání Prličevova života a díla v Makedonii neúnavný badatel v oblasti makedonské literatury Charalampie Polenaković (1909-1984).

Na několika dalších stránkách poté Georgi Stalev rozebírá, nejednou oponuje, polemizuje, opravuje, komentuje a resumuje literárněvědné i jazykovědné stati a referáty albánských, bulharských, černohorských, charvátských, makedonských, slovinských a srbských badatelů, mj. Ch. Polenakoviće, M. Petruševského, A. Spasova, M. Gjurčinova, T. Momirovského, G. Todorovského, D. Nanevského, G. Stardelova, T. Sazdova, Slobodana Ž. Markoviće, R. Ivanoviće, B. Ristovského a mnoha dalších, přednesené na konferencích a sympóziích a pak uveřejněné v samostatných sbornících, které vyšly v posledních pětadvaceti letech.

Zvláštní pozornost věnoval G. Stalev několika studiím a samostatným cizojazyčným monografiím. Zdůrazňuje například, že k důkladnějšímu poznání díla G. Prličeva přispěla svými pěti německy psanými objevnými studiiemi Dorothea Kadach(ová), které se podařilo prostudovat v řeckých archivech materiály, jež byly (a dosud ještě jsou) makedonským badatelům nedostupné. Poté uvádí jednotlivé názvy kapitol bulharské monografie Kirila Topalova, kterou hodnotí jako objektivní seriózní kompletnější pojednání o Prličevovi. Vytýká mu ovšem, že téměř celou druhou polovinu věnoval Topalov tomu, aby dokázal básníkovy zásluhy v bulharském národním obrození.

O monografii vlámského badatele Raumonda Detreze, která vznikla v roce 1992 z původní autorovy doktorské disertace, G. Stalev píše dosti podrobně na základě její upravené a doplněné bulharské verze z roku 2001, neboť ji nemohl číst ve vlámském originále pod názvem *Grigor Pärlichev, een case-study in Balkannacionalisme*. V ní však R. Detrez bezděky přijímá bulharská stanoviska, např. k makedonštině.

Svůj přehled odborných prací o G. Prličevovi Georgi Stalev uzavírá stručným výkladem o třech makedonských pracích, které vyšly v posledních letech: *Kniga za Prličev*

G. Todorovského (2002), *Prličev i Ariosto* A. Gjurčinovové (2002) a N. Bošaleho *Grigor Prličev i golemata obnova na životot* (2003).

Stručně závěrem: Stalevova monografie o velké rozporuplné i tragické balkánské tvůrčí osobnosti 19. století je objektivní jako dosud málokterá podobná makedonská nebo bulharská práce. Její velkou předností je, že není ideologicky ani nacionalisticky zatížena, že mj. ukazuje na četné společné bulharsko-makedonské obrozenské procesy a správně načrtává postupný rozvoj národního povědomí, že nezatajuje nebo neodsuzuje např. Prličevovu probulharskou orientaci a na rozdíl od dosud existující bulharské historiografie uvádí příčiny i důsledky takové orientace. G. Stalev přijal Ďurišinovu teorii a naše tvrzení o Prličevovi jako o trojdomém, polylingvním a polyliterárním autorovi i přesto, že právem zdůrazňuje, že *vše, co Prličev udělal, udělal pro Makedonii*. Kéž by Stalevovo moderní pojetí balkánského literárního procesu bylo co nejdříve přijato literární vědou balkánských národů.

Pouze na okraj však přece jen musím přičinit poznámku, která se netýká pouze recenzované monografie, nýbrž mnoha podobných makedonských literárněhistorických prací: Citace je třeba uvádět v jazyce originálu a eventuálně jejich překlad pod čarou, nikoli citovat pouze v makedonském překladu. Uvádět vlastní jména v jejich původní podobě, nikoli pomakedonštěná (např. Aleksandar místo Alexandros, Pavle místo Pavlos aj.).

Ivan Dorovský

Potíže s Josefem Dobrovským a jak mu porozumět

Josef Dobrovský a Morava. Eds: Ivo Barteček a Miloslav Pospíchal. Katedra historie Filozofické fakulty, knihnice VERBUM, sv. 17. Olomouc 2006.

K Josefu Dobrovskému mají vyhraněný vztah jak historikové, tak filologové, neboť slavistika byla v jeho pojetí disciplínou dosti širokou a on sám jako lingvista a hebraista, znalec řečtiny a latiny uváděl slovanské jazyky a literatury do značně rozsáhlých souvislostí historicko-společenských. Tuto drobnou knížku vydávají olomoučtí historikové vlastně na počest 60. výročí obnoveného vysokého učení v Olomouci, a proto nazvali svůj svazek *Josef Dobrovský a Morava*, i když podstatnou část tvoří překlady známých německých textů, jež pojednávají o životě tohoto velkého učenice, s nímž máme dosud problémy: jednak proto, že lidé tak vzdělaných, aby mohli pokračovat ve vydávání jeho sebraných spisů, je jen poskrovnu, jednak proto, že dosud nebyly odhaleny úplně všechny tvůrčí potence tohoto skromného velikána vědy: kniha Edwarda Keenana (*E. L. Keenan: Josef Dobrovský and the Origins of the Igor' Tale. Cambridge, Mass., 2003*), který ho označuje za mimovolného a nechtěného autora *Slova o pluku Igorově*, kniha podstatná z hlediska filologického, biografického, psychologického i prostě investivního, i když byla terčem posměchu, ukazuje Dobrovského trochu jinak než pozdní nekrologový životopis Františka Palackého, jenž v tom opakoval názory svých generačních druhů, jež by Dobrovského nejraději viděli jen jako přísného filologa a historiografa bez smyslu pro umění (viz Palackého skrytou výtku v souvislosti s Dobrovského kritikou pravosti Libušina soudu), jak to ostatně dokládá známá